

СПОСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОЇ ЛОКАЦІЇ В КИТАЙСЬКІЙ МОВІ

Останчук А. Л.

Досліджуються способи опису ситуації в часі, відношення референційної і ситуативної темпоральності до моменту мовлення, а також мовні засоби, за допомогою яких фіксується темпоральна локація в китайській мові.

Метою нашого дослідження було розглянути принципи локалізації ситуації в часі, встановити зв'язок референційної і ситуативної темпоральності як між собою, так і до моменту мовлення, а також визначити основні засоби, за допомогою яких фіксується темпоральна локація в китайській мові.

Поділяючи думку американського лінгвіста Чжао Юаньженя, про те, що “Китайські дієслова не мають категорії часу” [Chao 1968, 54], ми тим самим підтримуємо традиційну ідею про те, що термін “категорія граматичного часу” відноситься до морфеми, флексії або допоміжного дієслова, що з'являються разом із головним дієсловом, і несуть темпоральне значення.

У всіх мовах світу в реченні закладена інформація, яка дозволяє мовцю описати ситуацію в часі. Серед лінгвістичних форм, які відіграють роль у вираженні темпоральної локалізації в китайській мові можна назвати прислівники та аспектні одиниці (напр. *le*). Зазвичай китайські лінгвісти дотримуються думки, що темпоральна локація в китайській мові супроводжується використанням прислівників часу як *zuotian* “вчора”, *ming nian* “наступного року”, аспектних маркерів як *le* та *guo* або попередніх речень, які вказують на часові рамки. Аспектні допоміжні слова можуть містити в собі інформацію про зв'язок референційного та ситуативного часу. Проте вони не кодують відношення референційного часу до моменту мовлення. У китайській мові останнє впливає з контексту. Проте не завжди. Якщо уважно вслухатися в мову носіїв, то ми побачимо, що більшість китайських речень не містять ані прислівників, ані аспектних маркерів. Іноді, навіть немає необхідності звертатися до попереднього речення, щоб визначити їхню темпоральну локацію. Наприклад, незалежно від контексту, речення в наведених нижче прикладах 1 та 2, які не мають ані прислівника, ані аспектного маркеру,

можуть легко бути визначені синтаксично як такі, що описують ситуацію в минулому або теперішньому, відповідно. (1) Ta danuo yi-ge hua ping – “Він розбив вазу”; Ta zai Shanghai chu-sheng – “Він народився у Шанхаї”; Didi bang wo xiang-dao yi ge hen hao de fang fa – “Брат підказав мені дуже слушну ідею”. (2) Ta hen congming – “Він дуже розумний”; Wo xiangxin ni – “Я довіряю тобі”; Diqu gao taiyang xuanzhuān – “Земля крутиться навколо Сонця”.

Якщо ми все ж таки припустимо, що в китайській мові є поняття граматичного часу, то часи в прикладах (1) та (2) можна вважати “прихованими” [Jo Wang Lin 2006]. У мовах, де наявна категорія граматичного часу, наприклад, в англійській, показники часу несуть інформацію про відношення між референційним часом та моментом мовлення. В англійській мові постає питання вибору між теперішнім часом та минулим теперішнім часом або станом (The Great Wall is/was impressive). У китайській – ні.

У китайській мові, на відміну від мов, де є категорія часу, граматичні форми, релевантні до темпоральної локації, не поєднують референційний час із моментом мовлення. У випадку, коли немає чіткої інформації про час, часову локалізацію описаної ситуації визначають за допомогою таких лексичних прийомів як доконаність/недоконаність або тривалість події. Прислівники часу несуть чітку інформацію про часову локалізацію. У той час, як такі лексичні одиниці, як модальні дієслова (напр. “хотіти”, “сподіватись”), вказують лише на припущення щодо часової локалізації, аспектні слова вказують на тип ситуації – 1) дію (“пробігти км”, “побудувати дім”), 2) стан (“вірити”, “бути щасливим”) і 3) вид (доконаний, недоконаний).

Відомий радянський китаєзнавець В. І. Горелов наголошує на тому, що аспектні слова в китайській мові містять у собі як інформацію про час, так і про вид (аспект). Наприклад, такі елементи, як *le* і *-guo* вказують на різні зв'язки референційного і ситуативного часу. *Le* в кінці речення говорить про те, що ситуація локалізується в часі, тотожному моменту мовлення. Вказує на зміну ситуації або на кінець речення (думки); після дієслова – про доконаність дії; а *-guo* після дієслова – про те, що час події передує моменту розмови (напр. Ta kan le dian yin. – “Він дивився фільм”; Ta kan dian yin le. – “Він почав дивитися фільм”; Ta kan guo dian ying – “Він дивився фільм” (щонайменше один раз колись в минулому) [Jo Wang Lin 2006]. У прикладі (3): Ta yijing zhidao-le

na-jian shi – “Він вже знає (дізнався) про ті справи” та Jingguo ta-de jiangjie, wo duoshao liaojie-le yi dian lilun – “Після його пояснень я більш-менш зрозумів теорію”, чітко показано, що дієслівний суфікс *le* не є суто маркером минулого часу. Далі ми покажемо, що *le* може також вживатись і в реченнях, які описують майбутні події (4): Deng ni bi le ye yihou, wo hui mai yi bu che gei ni – “Після того, як ти закінчиш університет, я куплю тобі машину”. У прикладі (4) значення *le*, здається, вказує на передування однієї ситуації щодо іншої. На противагу цьому, якщо маркер *le* в прикладі: Ta chi-le yi-tiao yu – “Він їв рибу” та в прикладі: Wo zai Boston zu-le yi-jian gongyu – “Я винаймаю/винайняв квартиру в Бостоні” замінити маркером континуальності *guo*, то в такому випадку, речення однозначно будуть трактуватися як закінчені події в минулому часі. Це показано в прикладах (5) Ta chi-guo yi-tiao jinyu – “Він їв рибу (раніше)” та (6) Wo (zai Boston) zu-guo yi-jian gongyu – “Я винаймав квартиру в Бостоні (раніше)”.

Тобто, *guo* є більш очевидним маркером минулого часу, ніж *le*. Проте, як і *le*, *guo* не є абсолютним маркером минулого часу, через те, що він так само сумісний із трактуванням ситуацій в майбутньому, коли вживається в реченнях подібних (7): Deng ni ting-guo ta tan gangqin yihou, ni jiu hui zhidao ta de jiqiao you duo hao – “Після того як ти почувеш, як він грає на піаніно, ти зможеш сказати наскільки він талановитий”. І хоча *guo* в цьому прикладі не є абсолютним маркером минулого часу, він все ж вказує на відносну первісність; тобто, подія, яка описується в підрядному реченні і містить *guo*, має передувати події, що описується в основному реченні.

Доконаність також передається за допомогою результативних комплементів (напр. дієслово – wan (“закінчити”). *Le* вказує на те, що дія доконана, проте цю доконаність не треба ототожнювати із доконаністю телічної ситуації [Erbaugh 1999]. *Guo* локалізує ситуативний час перед референційним часом, тоді як *le*, та інші аспектні допоміжні слова, вказують на синхронність ситуативного і референційного часів. Речення із неперфектними допоміжними словами виражають незавершену ситуацію. *Zai* – імперфектний маркер континуальності, який вживається в переддієслівній позиції в ситуативних реченнях. На противагу, *-zhe* – більш обмежений імперфектний маркер, зазвичай вживається в результативних конструкціях.

Отже, запропонуємо список перфектних та імперфектних морфем, які вказують на різні відношення ситуативного та референційного часів:

le: завершена дія, (якщо телічна, то необов'язково завершена), локалізується в ситуативному часі/ в референційному часі;

-guo: завершена раніше ситуація; локалізується в ситуативному часі; до референційного часу;

zai: незавершена дія, в процесі; близька до ситуативного часу; в референційному часі;

-zhe: незавершена дія; близька до ситуативного часу; в референційному часі.

Крім допоміжних морфем часова локалізація в китайській мові утворюється також за допомогою результативних дієслів-комплементів, дієслів із відтінком минулого і майбутнього часу, а також модальних дієслів.

Результативні дієслова-комплементи (РДК) поєднуються із цілою низкою дієслів (нас здебільшого цікавлять дієслова руху). РДК – це дієслова, які несуть додаткове лексичне значення. Такі дієслова, як – *wan* (“закінчити”) вказують на те, що кінцева межа телічної дії досягнута. Наприклад: *Ta zuo wan le gong ke* – “Він закінчив робити завдання”. Розрізняють РДК “результативні”, які вказують на кінцевий стан події і на завершеність (наприклад: *da po le hua ping* – розбив вазу), та “напрямові” РДК, які вказують на напрямок дії (*rao chu lai* – “вибігти”). РДК також несуть чітку інформацію про доконаність дії та час. Вважають, що більшість подій в китайській мові описуються за допомогою РДК [Erbaugh 1999].

Інформація про темпоральність також передається за допомогою дієслів, що орієнтовані на майбутнє (*ji hui* – “планувати”). Ці дієслова є модальними за своєю природою. Модальні дієслова також виражають майбутній час. Проте, дещо відрізняються між собою: *yao* – здебільшого, суб'єктивний, виражає бажання; *hui* – прогнозує (вживається для запланованих ситуацій тощо).

У китайській мові є кілька типів прислівників часу. “Локативні” прислівники утворюють великий клас прислівників, які окреслюють ситуацію в часі. Є також прислівники-зв'язки: *jiu* (одразу), *cai* (тільки тоді). Такі прислівники, як *gang* (щойно), *yi jing* (вже) також несуть часову інформацію. Прислівник *chang* (часто) також належить до цієї категорії.

Такі прислівники, як *yi jing* (вже) та *cai* (тільки тоді) вказують на факт, що розповідь відбувається після того, як подія чи ситуація мала місце (напр. *Wo chi dao le, ta yi jing zou le* – “Я запізнився, він вже пішов”; *Wo cai dao, bu zhi dao shui da po le* – “Я тільки прийшла, не знаю, хто розбив вазу”).

Темпоральне значення цих прислівників полягає в тому, щоб локалізувати ситуацію в часі перед референційним часом.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, бачимо, що темпоральна локалізація в китайській мові відбувається за допомогою таких семантичних засобів – аспекту, модальних дієслів, прислівників та компліментів. Основна модель часового вираження в китайській мові є дейктичною: ситуація локалізується відповідно до моменту мовлення (завершена дія передує моменту мовлення; незавершена дія або стан – відбуваються в момент мовлення).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Chao, Yuen Ren*. A Grammar of Spoken Chinese. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1968.
2. *Erbaugh, Mary S*. Mandarin oral narratives compared with English: The Pear / Guava Stories. Journal of the Chinese Language Teachers Association, 1999.
3. *Jo Wang Lin*. Meaning of Guo. Journal of Semantics 23: 1–53, National Chiao Tung University, 2006
4. uts.cc.utexas.edu/~carlota/papers/S&E%202005.pdf.